

University of Groningen

Captain van Jong Holland

Rewijk, Daniël

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2015

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Rewijk, D. (2015). *Captain van Jong Holland: een biografie van Pim Mulier, 1865-1954*. [, Rijksuniversiteit Groningen]. [S.n.].

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Sportwereld (1892 – 1895)

Ook buitenslands verbreidden wij weleer den roem van ons ijsvermaak. Waren Seine of Teems bevroren, dan kwamen er Hollanders of Friezen op de baan, en keken Franschen en Engelschen hun oogen uit, zoowel om de rijkunst als om de vermakelijkheden op 't ijs.

Jan ter Gouw, *De Volksvermaken* (1871)¹

SCHEVENINGSCHE SPORTTENTOONSTELLING

De taken van Mulier tijdens de Internationale Sport-, visscherij- en paardententoonstelling van 1892 in Scheveningen tonen de mengeling van inhoud en bedoelingen van het evenement. Als secretaris van de afdeling 'athletieke sport' had hij 200 m² tot zijn beschikking om zijn eigen moderne sporten en spelen – atletiek, cricket en voetbal – te tonen aan het publiek. Hij moest het doen met een assortimentsoverzicht op een kar van Perry en een reeks historische cricketbats van De Gruyter. Mulier had de NCB en NVAB niet kunnen motiveren tot een royale en aansprekende inzending. Coops verzuchtte in *DNS* de hoop 'dat de cricket- en voetbalwedstrijden, die op de terreinen der tentoonstellingen zullen worden gehouden, meer voor het populair maken van deze spelen zullen bijdragen dan hetgeen daaromtrent op de expositie te zien is.'² Een belangrijk deel van de 600.000 bezoekers kwam af op de vele wedstrijden tijdens de tentoonstelling. Behalve voetbal en cricket waren er wedstrijden in atletiek, biljarten, concours hippique, kaatsen, kegelen, kolven, schaken, schermen, schieten, tennis, wielrennen en zeilen.³

Het tweede onderdeel waar Mulier direct bij betrokken was sloot nauw aan bij zijn *Historiezucht*. In de 'retrospectieve afdeling' werden de sportieve tradities vertoond. Het betrof een expositie van 'oude kaatsspelen, oude sleden, beenen schaatsen, Hindeloper vrouwenfiguren op schaatsen, oude jachtvoorwerpen, oude rijtuigen en kostbare gobelins die jachtvoorstellingen

weergeven.⁴ Dit was het terrein waarop zijn vader en broer zich begaven: ijs-sport en jacht. Volgens een oproep aan verzamelaars om antiquiteiten in te zenden ging het Mulier en zijn collega G. Huyssen van Kattendijke om een historische vergelijking tussen oude technieken en gebruiken en 'hetgeen thans op dit gebied voorvalt.'⁵ De verzameling arren zette Mulier inderdaad daartoe aan. In de oude arren was de ornamentatie, het houtsnijwerk, ver boven de contemporaine norm verheven, hetgeen hij weet aan de sociale mobiliteit:

De tegenwoordige werklui mogen daar gerust eens een stoel bij nemen en op hun gemak naar dergelijke voorwerpen zitten kijken. Tegenwoordig is een ieder er op uit, van 'stand' te verbeteren en het gevolg is, dat de zonen van bekwame artist-werklui zich onmiddellijk als baas of winkelier vestigen en het werk laten uitvoeren, hetwelk de 'meester' van eertijds zelf, met eigen handen en vol ijver voor de ontpopping van zijn denkbeelden, voltooidde.⁶

In dit citaat toonde Mulier voor het eerst zijn bedenkingen bij de onstuitbare democratisering en het vervagen van standsonderscheid. Tenslotte werkte Mulier ook mee aan de afdeling ijssport, een expositie met een uitdrukkelijk nationaal karakter. *Geïllustreerde Bladen* schreef: 'Hier is ons land weer ruim vertegenwoordigd en geen wonder, want het gebied waarop wij nog vóór korten tijd de eerste en onoverwinnelijk waren, ligt ons na aan het hart!'⁷

Er waren in totaal twaalf categorieën of 'groepen', behalve de reeds genoemde drie waren dat rijisport; jacht en schieten; wielersport; roei- en zwemsport; spelen en benodigdheden voor spelen; visserij; kampeer- en reisartikelen; 'voorwerpen in verband staande tot sport' en alpinisme. De categoriseerdrijf is typerend voor de exposities van de negentiende eeuw. Het maakte een vergelijking tussen producten mogelijk en daarmee het opstellen van een rangorde van producenten en de naties die zij vertegenwoordigden. Deze competitie was volgens planoloog en historicus Pieter van Wesemael het voornaamste didactische middel van wereldtentoonstellingen in de negentiende eeuw.⁸

Het evenement in Scheveningen leek eerder een vakbeurs op sportgebied dan een pendant van de grote wereldtentoonstellingen in Crystal Palace, Parijs en Chicago. Het oprekken van het centrale thema, zichtbaar in de formulering van sommige categorieën, toonde evenwel een meer universele ambitie. Veel van het tentoongestelde miste niet alleen naar huidige

maatstaven iedere associatie met sport. Ook in 1892 hadden verslaggevers soms moeite het sportieve element te herkennen. De afdeling 'schoone kunsten' toonde volgens de *NRC* vooral aan 'welke verre strekking in onze dagen aan het begrip sport wordt gegeven.'⁹ De heterogeniteit van de verzameling komt het duidelijkst naar voren in de officiële 'lijst der bekroningen', door vakjury's opgesteld. Hierin komen categorieën voor als 'meubelen', 'draagbaar spoorwegmaterieel' en 'dranken, eetwaren, reukwerken, zeep enz.'¹⁰

Volgens Van Wesemael waren de wereldtentoonstellingen in de negentiende eeuw erop gericht behoudzucht te doorbreken en eenieder vertrouwd te maken met verschijnselen van de moderne tijd.¹¹ In de didactische opzet van de wereldtentoonstelling waren 'historical theme exhibitions' essentieel, omdat daar de nieuwe verschijnselen en producten aansluiting vonden bij de traditionele cultuur. Er heerste volgens Van Wesemael een ideologie van harmonie, waarin modernisering geen bedreiging of vernietiging van de traditionele cultuur betekende, maar verbetering en versterking.¹² Het is deze invalshoek die Muliers secretariaat van de 'Retrospectieve afdeling' maakt tot een functie van formaat. Deze afdeling had een strikt nationaal karakter. Inzendingen uit het buitenland ontbraken. Mulier zal het niet als een groot bezwaar zijn voorgekomen. Als weerslag van de nationale cultuur vond hij de 'Retrospectieve' 'de schoonste afdeeling der Sporttentoonstelling.'¹³

De organisatie van de tentoonstelling diende officieel twee doelstellingen: promotie van Scheveningen als badplaats en ontwikkeling van de Nederlandse sport. Deze expliciete doelstellingen gingen gepaard met een onuitgesproken maar zeer nadrukkelijk streven om nationaal gevoel te wekken bij de bezoekers uit eigen land en het tonen van een krachtig nationaal imago aan buitenlandse gasten. Het eerste gebeurde door de voortdurende vergelijking van Nederlandse producten met concurrerende inzendingen uit het buitenland, waarvoor verslaggevers steeds cliché's bezigden als 'kunnen de vergelijking glansrijk doorstaan' of 'blijft zich krachtig handhaven.' Juist het deelthema visserij verleende volgens *Geïllustreerde Bladen* 'aan het geheel een nationaal karakter.'¹⁴ De inzendingen van reders uit Scheveningen, Vlaardingen en Maassluis werden in een uitgesproken historisch kader geplaatst als uitingen van de nationale cultuur. De beschrijvingen van verslaggevers sloten daar naadloos op aan. Mulier associeerde de visserijtentoonstelling in *Eigen Haard* met de geschiedenisboekjes die 'meester Prinsen Geerlings eertijds ter beschikking van de lieve jeugd stelde.' Van de eindeloze reeksen jaartallen die daarin vermeld stonden, had hij altijd onthouden 'dat in het

jaar veertien-honderd zóóveel Willem Beuckelsz te Biervliet het haringkaken uitvond.¹⁵ Mulier en andere verslaggevers suggereerden een onafgebroken cultuur van Noordzeevisserij.

Het koningshuis greep de sporttentoonstelling aan om zich als spil van de natie te manifesteren. Het evenement paste goed in de imagocampagne die koningin-regentes Emma juist in dat jaar voerde met haar dochter Wilhelmina. Boven de hoofdingang was de tekst 'Leve Wilhelmina' aangebracht. Bij de openingsceremonie op 1 juni moesten de koninginnen zich laten vertegenwoordigen door luitenant-generaal Verspijck, omdat het samenviel met een koninklijk bezoek aan het Duitse keizerlijk hof. Verspijck verzekerde zijn gehoor dat de koningin-regentes, ook beschermvrouwe van het organiserend comité, 'hoogelijk belang stelt in deze tentoonstelling en dat het Haar een groot leedwezen is, verhinderd te zijn hierbij tegenwoordig te wezen.'¹⁶ De betrokkenheid van het Oranjehuis kwam naar voren in twee bijzalen waar een selectie te zien was uit de verzamelingen van het Nederlandse Koninklijk Huisarchief en van Prinses Marie, een dochter van Prins Frederik, de tweede zoon van koning Willem I. Zij was getrouwd met Wilhelm Prins zu Wied.

Volgens de *NRC* was vorstelijke deelname aan een tentoonstelling een risico. Er viel niets te winnen, terwijl gezichtsverlies werd geleden bij een ondermaatse collectie. Vooral de inzending van het Oranjehuis ontkwam daaraan doordat 'systematisch is te werk gegaan.'¹⁷ De doelstelling was te tonen hoe een vorstenhuis de sportbeoefening kon aanmoedigen. Vooral veel prenten (het bezoek van de stadhouders aan de Haagse kermis), gravures (de zeilwagen van graaf Maurits van Nassau) en schilderijen (portret van Prins Alexander, beschermer van de valkenjacht) waren tentoongesteld. De objecten die Prinses zu Wied naar Scheveningen liet brengen hadden minder samenhang en waren meer een hommage aan haar overleden vader prins Frederik. Hier was de draagstoel van prins Frederiks grootmoeder 'Willemijntje' te vinden.¹⁸

Op 30 juli 1892 bezochten de koninginnen zelf de sporttentoonstelling. Bij hun aankomst stond aan de hekken een grote groep belangstellenden en nieuwsgierigen. 'De jonge Koningin was in het licht geel gekleed, met grooten stroohoed en loshangend haar.'¹⁹ Emma was anderhalf jaar na de dood van de vorst nog altijd in zwart gehuld. Van de organisatoren begeleidden baron Van Hardenbroek van Bergambacht, baron Van Bienen en mr. Van Oudheusden van Achttienhoven de majesteiten en hun gezelschap. In de namiddag waren de koninginnen getuige van een show bij de paardententoonstelling. Er was een programma gemaakt met baron van Tuyl van Serooskerken als commissaris in de ring. Tijdens de rondleiding in de expositiezalen 'werden

de heeren W. Mulier, uit Haarlem, en Herman Kolff, uit Rotterdam, aan Hare Majesteit voorgesteld.²⁰ Zij kregen complimenten voor 'de keurige etalage en rangschikking' van de afdeling ijssport. In de Zweedse etalage kreeg kapitein Victor Balck hetzelfde eerbewijs. Hij mocht uitleg geven over de daar getoonde sneeuwschoenen. Met het oog op de orangistische aanhangelijkheid van de familie Mulier dringt zich de vraag op, wat voor Pim het hoogtepunt was van de Internationale Sporttentoonstelling in Scheveningen: het handje van de koningin, of de verkiezing tot eerste voorzitter van de internationale schaatsunie? Waar de Scheveningse tentoonstelling grotendeels weer vergeten werd, zouden de schaatskampioenschappen van de ISU een slijtvast element blijken in het nationale gevoel.

Internationaal Schaatsenrijderscongres

Op 11 januari 1891 won de Duitse schaatser Gustav Landahl amateurwedstrijden in Hamar over 5 mijl. Een paar weken daarna reed hij als prof tegen de Noor Harald Hagen over 5000 m. en won weer. 'Dezelfde Hagen, *die door Landahl geslagen werd*, rijdt om het meesterschap der wereld (voor beroepsrijders) tegen McCormick en wel te Kopenhagen. Hagen wint het in 9 min. 15 sec. Welk een chaos! Gelukkig dat het nu beter zal worden.'²¹ De chaos waar Mulier hier van sprak betrof niet alleen het gegoochel met wereldtitels. Uit de afstanden die op Europese banen werden gereden, viel nauwelijks wijs te worden: meters en mijlen, van $\frac{1}{4}$ tot 10 mijl en ongeveer alles daartussen. De banen liepen in vorm (recht met een keerpaal, een driehoek of een ovaal), afmeting en indeling (één baan met meerdere rijders of twee gescheiden banen met in elk één deelnemer) sterk uiteen. Bij al deze variabelen was het bijhouden van wereldrecords onbegonnen werk. Tenslotte waren ook de voorwaarden voor de amateurstatus niet duidelijk. Al langer wilden de Nederlandse en Engelse bonden uniformiteit, standaardregels en onderlinge afstemming in het internationale schaatsen.

De NSB nodigde begin 1892 bonden en clubs in Europa en Noord-Amerika uit voor een 'Internationaal Schaatsenrijderscongres' tijdens de Scheveningse sporttentoonstelling. Op 22 juli verwelkomden de initiatiefnemers vertegenwoordigers van Engeland (Cunningham, Newton Digby, Crute, Cooper en Charles Tebbutt), Hongarije (Von Foldvary en Ladislas Stüller), Zweden (kapitein Balck, ere-voorzitter van de Stockholmer Skridsko Club) en Oostenrijk-Duitsland (dr. Bohn; zoals veel Duitse maatschappelijke organisaties, namen ook de schaatsers het Duitse taalgebied als werkveld). Noorwegen, Rusland en de Verenigde Staten stuurden geen vertegenwoordiger, maar

‘namen schriftelijk aan het congres deel.’²² Leden van het organisatiecomité van de sporttentoonstelling verzorgden de openingsceremonie van het congres. Mr. W.O.T. van Oudheusden van Achttienhoven was aanwezig en graaf E.L. van Limburg Stirum, een neef van Frits van Tuyl, ²³ trad op als voorzitter van de congrescommissie. Hij opende de zitting met het voorstel ‘een glas eerewijn te ledigen op het welzijn van de champions of the world.’²⁴ Er werden die eerste dag nog geen gesprekken over schaatsen gevoerd.

Na afloop van de receptie kregen de deelnemers aan het congres een rondleiding, waarna werd gedineerd. Mulier was daar niet bij. De secretaris van de congrescommissie vertrok naar Clingendaal, waar hij te gast was bij de regeringscommissaris van het uitvoerend comité, baron van Brien van de Hooge Lindt. Er waren die dag op de renbaan van zijn landgoed harddraverijen geweest. De koninginnen hadden de races bijgewoond en deze eervolle dag werd op Clingendaal besloten met een diner. Op de gastenlijst stond vrijwel het voltallige kabinet, omdat de meeste ministers zitting hadden genomen in het ere-comité van de Scheveningse expo. De internationale status van het evenement werd kracht bijgezet met een stoet diplomaten in datzelfde ere-comité.²⁵

In de besluitvorming van het congres gold de regel dat ieder land slechts één stem kon uitbrengen, ook al had het een handvol vertegenwoordigers op de vergadering. Er waren bijvoorbeeld zes Nederlanders: behalve Mulier waren dat NSB-voorzitter E. Barnaart, NSB-bestuurslid Herman Kolff, voorzitter van de Friesche Ijsbond S.H. Hylkema en W.M. van Son tot Gellicum (ASC) en mr. B. van Eeten. Men startte met een uitvoerige discussie over de uniformering van wedstrijdafstanden. Dit draaide uit op een mijlen-versus-meter-discussie. De Engelsen wilden afstanden in mijlen gerekend, de Duitsers wilden een zuiver metrisch systeem. Mulier betoonde zich (namens de Nederlandse afvaardiging) een goede gastheer, met een compromisvoorstel: 400 m., 1600 m., 4800 m., en 8000 m. Met steun van de Zweedse kapitein Balck en de Hongaren werd het Duitse voorstel gekozen: 500, 1500, 5000 en 10.000 m.²⁶

De Engelsen waren met dit eerste besluit van het congres niet gelukkig. Cunningham ‘geeft in overweging eene andere wijze van stemmen in te voeren, opdat op een betere manier blijke de individueele meening der aanwezigen.’²⁷ Dat in het schaatsen pas in 1995 een wereldkampioenschap voor losse afstanden werd gehouden – wat bij atletiek en zwemmen direct het geval was – komt voort uit de behoefte aan één unieke wereldtitel. De verschillende schaatsnaties kenden allen een eigen schaatstraditie, met eigen afstanden.

Internationale vergelijking met enig behoud van de eigen traditie was alleen mogelijk als ieder land zijn 'eigen' afstanden terug zag in het wereldkampioenschap. Veel gemakkelijker werd men het eens over de inrichting van de wedstrijd baan. De methode die De Salis en Van Buttingha Wichers op het Museumplein reeds hadden ontwikkeld – rijden in paren, in gescheiden banen met een baanwissel, metingen 50 cm. uit de binnenrand van de binnenbaan – werd als standaard aangenomen. Ook de finaleritten voor de vier tijdsnelsten op de twee kortste afstanden bleven gehandhaafd.

Bij het formuleren van een amateurdefinitie kwamen de nationalistische motieven van de congresgangers helder aan het licht. De motie hierover van Cunningham werd zonder veel discussie aanvaard: 'An amateur is one who has never competed for any money-prize, declared wager or staked bet since the formation of a National skating association or union in the respective countries, represented in the International Skating Council.'²⁸ De discussie brak daarna los over de interpretatie van deze regel. Balck vond dat ook de vergoeding van reis- en verblijfkosten een vorm van beloning voor sportbeoefening was, hetgeen door de Engelsen en Nederlanders fel bestreden werd. Zij vonden 'dat het er eigenlijk niets toe doet, welke tegemoetkoming een rijder ontvangt gedurende zijn training, daar men als hoofdzaak in het oog moet houden, dat 't het nationaliteitsgevoel en het hoog houden der sport zijn die een natie er toe brengt haar beste rijders uit te zenden.'²⁹

Met een gering aantal ijsdagen en een minimale ijsgarantie waren de schaatskampioenen van Engeland en Nederland aangewezen op training in Hamar, Davos of St. Moritz. Als het deze bonden verboden werd hun rijders in het buitenland voor te bereiden op de internationale competitie, werd de kans op succes zeer klein. De interpellatie van Balck werd dan ook met een felle repliek (van Barnaart én Mulier) van tafel geveegd, waarbij expliciet de nationale eer als kern van de zaak naar voren kwam. De amateurdefinitie sloot overigens de beroepsrijders nog niet uit. Plannen voor een profkampioenschap werden uitgesproken maar op de lange baan geschoven.

Al deze moderne sportbestuurders hechtten veel waarde aan zuiver kwantitatieve gegevens als baanmeting en tijdsregistratie, maar over de gewenste methode liepen de meningen uiteen. Balck wilde drie tijdwaarnemers per deelnemer en de Engelsman Digby (die verwarring vreesde) wilde er één voor de hele race. Mulier stelde voor twee stopwatches door middel van een stang door één official te laten bedienen. Uiteindelijk steunde men een Nederlands compromis en werd één tijdwaarnemer per race hoofdverantwoordelijk, ondersteund door twee assistenten. Het laatste onderwerp op de

agenda was de regeling en aanstelling van een bestuur. Besloten werd een voorzitter en secretaris voor twee jaar te kiezen, in een bestuur dat verder bestond uit vertegenwoordigers van ieder aangesloten land. 'Dr. Bohn stelt aan de vergadering voor te kiezen de heer W. Mulier uit Haarlem en Ary Prins uit Hamburg. De heer Mulier bedankt en zegt liever den post in handen van kapt. Balck te zien. Deze zegt geen tijd voor de betrekking te kunnen vinden. De heer Kolff stelt daarna den heer Mulier wederom voor, die zich nu bereid verklaart de taak op zich te nemen en de vergadering dankt voor het in hem gestelde vertrouwen.'³⁰

Grote tevredenheid met de oprichting van de ISU kwam naar voren in *DNS*. Het blad dankte vooral Van Limburg Stirum en Mulier voor het initiatief 'dat met gulden letters gestaafd mag worden in de geschiedenis van onze ijs-sport.' Vooral bevredigend vond de verslaggever:

dat onze rechten totaal zijn erkend; dat de eerste wedstrijden in Holland zullen gehouden worden; dat het initiatief van Nederland is uitgegaan, hetgeen in tal van toosten is erkend, dat èn voorzitter èn secretaris Hollanders zijn. Met het oog op de aangenomen afstanden, vinden wij het jammer, dat het voorstel Mulier niet is aangenomen; dan toch had elk land ongeveer een afstand behouden, die in dat land tot nu toe gebruikt werd (...) niettemin zijn de thans bepaalde afstanden ook voor Holland vrij gunstig.³¹

Dit geeft goed weer in welk denkkader de internationale schaatsunie is ontstaan: het (wedstrijd)schaatsen gold als Nederlands cultuurbezit met diepe historische wortels. Om de uitstraling van dit volksgebruik in de moderne tijd te behouden, was een internationaal platform noodzakelijk waarop de representanten van de natie konden schitteren. Kampioenen in die nieuwe wedstrijdvorm bestendigden met hun succes de nationale identificatie met het schaatsen. Tegelijkertijd toonden ze Nederland als sportief succesvolle (en dus moderne) natie aan de rest van de wereld. Dat het podium werkte, bewees Jaap Eden bij de eerste keer dat het in gebruik genomen werd.

Jaap Eden

Op 13 december 1890 stonden elf jonge leden van de IJclub Haarlem e.o. aan de start van een hardrijderij over 150 m. Ze waren 'allen amateurs die nog nimmer een prijs hadden gewonnen.' Onder hen waren Jan Feith, H. Pander (Klaas' jongere broer), jhr. J.J. Sandberg (later secretaris van de IJclub) en J.J.

Jaap Eden en Klaas Pander (rechts) met hun Noorse concurrenten Grunden en Norseng (links). Waarschijnlijk werd de foto gemaakt bij het officieuze Europees Kampioenschap van 1891 in Hamburg, waar alle vier de rijders deelnamen.

Eden. De twintigjarige Karel Schorer won de prijs door in de beslissingsrit de zeventienjarige Jaap Eden te verslaan. Mulier was getuige van Edens debuut en voegde na de wedstrijd een derde prijs toe aan de prijzentafel, bestemd voor Jan Feith.³² Snel ontwikkelde Eden zich tot de Nederlandse hoop op de langebaan. Hij kocht voor vijf gulden van Klaas Pander een beter paar schaatsen (model Buttingha Wichers – De Salis). Een paar dagen later reed hij in Abcoude een mijl in 3.30 min., waarmee hij 2^e werd. Naar aanleiding van die wedstrijd schreef *DNS*: ‘Bij aanhoudende oordeelkundige oefening twifelen wij niet of in de twee puppies-hardrijders, den 16jarigen A. Vlug en den 17jarigen Eden, zien wij onze toekomstige eerste hollandsche rijders.’³³ Die oefening zou worden geleid door Klaas Pander. Mulier aanschouwde de opkomst van Eden van zeer nabij, zonder directe betrokkenheid.

Voor Mulier was Jaap Eden een natuurjongen. Hij groeide op bij zijn grootouders die een hotel hadden in Velserend.³⁴ In *Wintersport* portretteerde Mulier een bucolische jeugd aan de duinzoom. Edens kindertijd stond in het teken van klimmen (‘als een kat’ tegen de muren van de ruïne Brederode, om de kraaien- en uilenesten leeg te halen), lopen (regelmatig van Velserend naar

Haarlem, 1½ uur 'gaans') en jagen: 'Eens met de kamerbuks op waterhennen uit zijnde, zei hij tot een zijner vrienden, plotseling stil staande: "Stil, daar zit er een!" en het diertje besluipende, greep hij 't met de hand.'³⁵ Deze natuurleerschool, die Thomas Hughes ook Tom Brown liet doorlopen in *Tom Brown's Schooldays*, volstond niet in de vorming van een wereldkampioen. Mulier noemde niet Jaaps oom, J.G. Martin, die was getrouwd met de zus van Jaaps vader. De Haarlemse gymnastiekleraar leverde ongetwijfeld een bijdrage aan de atletische en motorische ontwikkeling van zijn neefje. *Algemeen Handelsblad* wist bijvoorbeeld dat Eden 'op 6jarigen leeftijd zijn oom, den heer Martin, gymnastiek-leeraar te Haarlem, niet alleen bijhield, doch hem in snelheid van rijden reeds de loef afstak.'³⁶

Mulier schreef Eden behalve oerkracht ook een excellente schaatstechniek toe, die hij in *Wintersport* eveneens uit de doeken doet. Op 11 januari 1893 reed Eden in Paterswolde (Groningen) een groots wereldrecord op de 1500 m. van 2.35 min. Het publiek aan de finish merkte op dat Edens stijl leek op het klauwen van de Friese hardrijders. Mulier bestreed dit en verzekerde 'dat Eden reed.' Mulier mat Edens streken na de race op en zag dat ze veel langer waren dan die van een hardrijder als Klaas Hanje, ook langer dan die van Tebbutt en bijna even lang als 'de langste streek, die tegenwoordig gereden wordt: Donoghue's streek. (...) Toch zag het er uit of Eden klauwde, doch dit kwam, omdat hij met zoo'n groote juistheid weet af te zetten en zooveel kracht te ontwikkelen, dat elke slag hem circa 6.82 meter vooruit bracht.'³⁷

Na Edens optreden in Paterswolde, waar hij het wereldrecord op de 1500 meter ruimschoots verbeterde, groeide het vertrouwen in succes bij de eerste wereldkampioenschappen onder gezag van de ISU. Ze werden gehouden op het Museumplein in Amsterdam op 13 en 14 januari 1893. Een half jaar na het Scheveningse schaatsenrijderscongres werd de daar afgesproken vierkamp (500, 1500, 5000 en 10000 meter) voor het eerst verreden. Titelverdediger Joseph Donoghue ontbrak door een blessure, maar er waren wel Noren, Zweden en Duitsers. Eden won de eerste afstand (1500 meter) vrij ruim. Op de 5000 meter reed hij tegen de Zweed Frederikssen, die tweede was geworden op de 1500 meter. Frederikssen miste een baanwissel en gaf de rit op, waardoor Eden vrij gemakkelijk zijn tweede overwinning boekte. Op dag twee verloor Eden een rit tegen de Noor Halvorsen op de 500 meter, terwijl hij nog één afstandszege nodig had voor de wereldtitel. De finalerit op de kortste afstand werd daarom de spannendste van het toernooi. Mulier was erbij:

Voor de beslissing vroeg ik Jaap, 'wat ga je doen, met een eindspurtje, of ...?' 'Ja' zei Jaap, 'moorden! dood jakkeren.' 'Och, och wat is dat kleine ding kwaad' zei Klaas [Pander], 'hij kan wel een huis an.' Eindelijk komt de rit. Een ademlooze stilte. 'Houd je mond daar!' Het schot valt! Daar gaat Jaap, het kan niet harder, het water en het ijs stuiven achter hem aan. Halvorsen kan hem niet houden en hij wint in 51 1/5 sec. Met circa 5 à 6 m. voorsprong! 'Wat was i kwaad, och, och, wat was i kwaad!' Zei z'n leermeester, die hem z'n groote ulster aan deed. Maar toen het aan de tribune bekend werd steeg er een applaus op, hetwelk al sterker wordende, over de geheele baan gonsde en de arbeiders buiten de omheining en zelfs de stijve klabakken en de jongens op de schutting, alles juichte onzen Nederlandschen wereldkampioen toe. En al zullen ze 80 jaar worden, al die menschen die dien dag beleefd hebben, ze zullen het nooit vergeten.³⁸

Dat het hier een nationaal feest betrof was onmiddellijk duidelijk. Jhr. A.E. Barnaart dicteerde een telegram met het nieuws aan koningin Emma, dat de majesteit reeds had beantwoord na afloop van de 10.000 m. Eden was op die slotafstand – met de wereldtitel reeds op zak – na één ronde gevallen en had zijn rit gestaakt.³⁹ De prijswinnaars op de afzonderlijke afstanden kregen een medaille en Eden ontving het ontwerp van een zilveren beker, uit handen van H.P. Berlage, die ook de tijdwaarneming deed tijdens het toernooi. Ook Mulier sprak als ISU-voorzitter de gedroomde winnaar toe. Hij 'wijdde een dronk aan den heer Pander de raadsman en trainer van den Wereld Kampioen.'

De feestvreugde werd bijna massahysterie bij de aankomst van Eden met zijn reisgenoten Pander, Barnaart, Sandberg en Mulier op het station in Haarlem.

Nog nooit heeft uw correspondent zijn stadgenooten zoo uit den band zien springen, als toen heden in den middag het bericht kwam, dat onze Jaap ook op de 500 meter de vreemdelingen had verslagen en hij alzo kampioen der wereld was geworden. De deftigste pruikjes maakten een sprongetje, en al spoedig werd het plan geopperd hem, die de Spaarnestad zulk een roem bezorgd had, feestelijk te ontvangen. (...) Gillende kwam de trein binnen, en als op de handen gedragen, kwam Eden in de restauratiekamer, waar daverende bravo's weerklonken, waaraan eerst een einde kwam, toen jhr. W.P. Teding v. Berkhout het woord nam en den kampioen gelukwenschte,

hem daarbij uit naam der club den krans overhandigende. De kurken van den champagne vlogen tegen den zolder, en zeker was men in het gezellige zaaltje nog wat bijeen gebleven, als daarbuiten geen geestdriftvolle massa, de kapel van Kriens en het bengaalsch licht hadden genoopt tot naar buiten komen. Wat hebben die stijve Haarlemmers een kelen als ze ze willen openzetten; wat kunnen ze geestdriftig zijn; wat kunnen ze fuiven als het er op aankomt! Als op de handen gedragen is Jaap bij 'Brinkmann' gekomen; dat hij en zijn geleiders er levend zijn aangeland is een wonder, dat voor een tweede maal niet is te herhalen.⁴⁰

De 'kapel van Kriens' zette het Wilhelmus in, zodra Eden zich vertoonde op het stationsplein 'wat door de menigte (het stationsplein was zoo goed als vol) met luide stem werd meegezongen.'⁴¹ Bij het grote feest ter ere van Edens wereldtitel, in Café Brinkmann op de Grote Markt, werden elf toespraken gehouden. Alle Haarlemse verenigingen die iets met sport te maken hadden, waren vertegenwoordigd en deelden in de trots en vreugde. Zelfs de banketbakkers vierden het feest mede: "Garneerkunst" 'zal Eden een dezer dagen een krans van marsepijn thuis sturen, in de hoop dat de eieren, die zich daarin bevinden, mede helpen om "Jaap" te sterken Neerlands roem hoog te houden.' Teding van Berkhout noemde nog eens het felicitatietelegram van de koningin, waarop het Wilhelmus opnieuw werd ingezet.

Een dag later was de feestvreugde nog niet geweken.

Waar 'Jaap' zich den volgende dag vertoonde, overal bleef men staan, en toen hij 's avonds in de comédie en in de sociëteit 'De Kroon' kwam, waar café-chantant gehouden werd, stonden allen op en hieven het Wilhelmus aan. Waar men komt en waar men gaat, overal zweeft 'Eden' over de lippen, doch voor hoe lang? Voor zoo lang Eden's chocoladetabletten, Eden's sigaren en Jaap Eden-bitter en de ijsclub "Jaap Eden" aan de Jan Gijzenvaart bij Zandpoort nog zullen bestaan.

Mulier uitte in *Wintersport* een bang vermoeden met een sterk voorspelende waarde, omtrent Edens sportieve toekomst. 'Hij heeft te Hamar goed getraind, doch leeft niet bedaard genoeg en heeft voortdurend een kolossale sigaar in bewerking. Ook geloof ik dat het wielrijden hem geen kwaad zal doen, integendeel, doch dat hij er te lang mee doorgaat, en na September niet meer moest snelwieleren, (...) daar hij anders binnen een jaar of drie in

krachten zal gaan verminderen.’⁴² Na zijn eerste wereldtitel beleefde Eden vier uiterst succesvolle jaren in het schaatsen en op de Europese wielervedbanen. Daarna bleef alleen zijn sportroem bestaan; als persoon verdween Jaap Eden na zijn sportloopbaan langzamerhand in de kantlijn van de samenleving.⁴³

Muliers leiderschap: ISU

Het succes van Eden straalde af op zowel de NSB als de ISU. De nationale bond had afgerekend met de dominantie van de beroepsrijders (de klauwers op de kortebaan) door het opleiden van een groep schaatsters die tegen de ‘vreemdelingen’ op kon. In *De Nederlandsche Sport* werd gesteld dat Edens succes ‘voor een groot deel aan eigen wilskracht’ te danken was. Maar zonder de ‘uitmuntende leiding’ die Klaas Pander bood en de ‘juisten blik’ van de NSB, die Eden in het buitenland liet trainen, was zijn kampioenschap niet behaald. De ISU had aangetoond een onbetwist kampioenschap met grote uitstraling te kunnen verzorgen. Vooral in Nederland was het publiek en de pers overtuigd van de allure van dit wereldkampioenschap.

Dat betekende niet dat het gezag van de ISU onmiddellijk universele geldingswaarde had. Internationale sportorganisaties waren een volstrekt nieuw verschijnsel. Er was bij de oprichting van de ISU al tien jaar een internationale gymnastiekfederatie (FIG), maar de oudste internationale sportbond, voor roeien (FISA), was slechts een maand ouder dan de ISU. Daar waren overigens geen Nederlanders bij betrokken geweest. Het bestuurlijke tandem Pim Mulier en Arij Prins bevond zich dus op onbekend terrein. Zij spanden zich aanvankelijk in om Europese wedstrijdorganisatoren met de ISU-reglementen bekend te maken. Ze vermaanden de Kopenhagener IJssclub wegens het uitschrijven van een Europees Kampioenschap over 5000 meter. Het resultaat was dat de Denen de status van de wedstrijd aanpasten en zich bij de ISU aansloten.

De Engelse schaatsbond stelde zich weerbarstiger op, waarbij voorzitter Cunningham gebruik maakte van onduidelijkheid in de reglementen. Op 18 januari 1893 zou de kersverse wereldkampioen Jaap Eden zijn ‘Prince of Orange Cup’ verdedigen in Londen, over de afstand van een mijl. Daarmee week de organiserende NSA af van de ISU-standaard van 1500 meter. DNS beschuldigde de Engelsen van hoogmoedig isolationisme en het eigenge-reid doorbreken van de Scheveningse eenheidsbepalingen.⁴⁴ Hoewel Mulier verheugd was over deze fanatieke steun aan de nieuwe schaatsorde wees hij vooral op het reglementaire lek dat de NSA deze mogelijkheid bood. De afspraken uit Scheveningen konden worden opgevat als enkel geldend voor ISU-kampioenschappen.⁴⁵

Het voorval zette Mulier en Prins aan tot het verstevigen van hun greep op de internationale schaatswedstrijden met 'nauwkeurige reglementen (...) die voor de internationale wedstrijden in alle landen geldig zullen zijn.'⁴⁶ Ze stelden vast dat de Scheveningse bepalingen 'zeer groote leemten' bevatten en distantieerden zich van het oprichtingscongres waarin vooral Mulier zo'n groot aandeel had. Mulier noemde de ISU niet meer dan 'een *mislukte* poging van eenige weldenkende mannen, die meenden rechtvaardige bepalingen te hebben gemaakt, met behulp waarvan men zou kunnen doen uitmaken, wie de snelste amateur der wereld is.'⁴⁷ Ze stelden voor het verloop van kampioenschappen zuiverder te maken door deelnemers een inspanningsverplichting op te leggen, met tijdslimieten en een startplicht op vier afstanden. De startplicht moest helpen voorkomen dat winnaars de zware slotafstand ontliepen omdat ze de titel reeds binnen hadden. De Noor Halvorsen deed dat tijdens het Europees kampioenschap van 1894 en Jaap Eden eigenlijk ook bij het wereldkampioenschap van 1893. Het doorvoeren van deze reglementswijzigingen bleek voor het dagelijks bestuur 'ondoenlijk.' Een congres dat in augustus 1894 gehouden zou worden, kwam er niet.

In oktober 1894 gaf Mulier aan als voorzitter niet herkiesbaar te zijn. Arij Prins trad direct af als secretaris. Mulier zou met waarnemend secretaris A.E. Barnaart het tweede ISU-congres voorbereiden en de lopende zaken regelen, zoals de toewijzing van kampioenschappen. Voordat een datum voor het congres was vastgesteld, legde Mulier per 1 januari 1895 toch al zijn voorzitterschap neer. Hij werd opgevolgd door Victor Balck, die als secretaris zijn stadgenoot A. Bernhardt koos. Tijdens de ISU vergadering in Kopenhagen eind april verkreeg A.E. Barnaart het vice-voorzitterschap en nam Arij Prins opnieuw plaats in het bestuur, als 2^e secretaris nu. De grootste aandacht werd besteed aan het reglement voor kampioenschappen, reeds door Mulier en Prins aangekaart. De ISU nam tijdens dit congres ook expliciet afstand van beroepswedstrijden en besloot zich puur op amateursport te richten. Een voorstel van de NSB om het onderscheid tussen amateurs en professionals los te laten, werd daarmee van tafel geveegd. Met kunstrijden hield het congres zich niet bezig; een speciale commissie moest deze sport regelen.⁴⁸

Het verloop van dit congres weerlegt de verklaring voor Muliers aftreden die later werd gegeven door G.W.A. van Laer in het gedenkboek van de NSB uit 1932. Van Laer stelde dat de dominantie van het kunstrijden binnen de ISU de reden was voor Mulier om zich terug te trekken uit de ISU. 'De heer Mulier, de voorzitter, gevoelde niet veel voor dezen tak van ijssport, wellicht onbewust geïnfluenceerd door de gedachte dat ons land zich op dit gebied

niet met andere landen kon meten.¹⁴⁹ Mulier heeft juist herhaaldelijk de NSB aangespoord tot meer aandacht voor het kunstrijsden. Het lijkt erop dat Mulier en Prins de schaatsbonden in andere (Europese) landen onvoldoende in beweging kregen. In voorstellen voor een nieuwe kampioenschapsregeling uit maart 1894 is reeds frustratie merkbaar over traagheid en gebrek aan weerklank voor zijn ideeën. Vervolgens duurde het ook nog maanden voordat een congres bijeen geroepen kon worden.

Een polemieek van Mulier en Prins in 1897 met jhr. A.E. Barnaart (op dat moment NSB-voorzitter en bestuurslid van de ISU) biedt enig zicht op Muliers terugtreden als voorzitter van de ISU. Mulier hield Barnaart medeverantwoordelijk voor 'een van de serie flaters, waarin het [Unie-bestuur] na het aftreden van Ary Prins en mij, onder Stockholm's hypnotische leiding, verviel.'⁵⁰ Deze zinsnede duidt op een machtsovername tijdens Muliers bestuurstermijn door Victor Balck. Barnaart verwees ook naar het opgeven van de bestuursfuncties door Mulier en Prins. Hij stelde Muliers bijdragen aan de polemieek voor als een naïeve uiting van de invloed die Prins op Mulier uitoefende. Barnaart beweerde 'dat het niet de eerste keer is, dat het er op toegelegd wordt het bestaan van de Internationale Unie in gevaar te brengen, of is de heer Mulier vergeten dat de heer Prins destijds ongemotiveerd zijn ontslag als secretaris van de Unie nam en hem, Mulier, trachtte te bewegen ook als president af te treden?''⁵¹

Het is moeilijk voor te stellen dat Mulier gelukkig was over zijn periode als voorzitter van de ISU. De positie verschaftte hem de mogelijkheid invloed uit te oefenen op de ontwikkeling van het internationale wedstrijdschaatsen en plaatste hem in een internationaal sportnetwerk dat zijn invloed op sportgebied in Nederland en daarbuiten had kunnen versterken. Mulier was ogenschijnlijk op het toppunt van zijn bestuurlijke macht, maar hij lijkt niet in staat geweest te zijn deze kans adequaat te benutten. Hierna zou Mulier nog slechts kortstondig of zijdelings bestuursmacht uitoefenen. Een vergelijking van zijn loopbaan als sportbestuurder met de carrière van zijn opvolger Victor Balck, levert een bipolair beeld op. De Zweed bleef meer dan dertig jaar (tot 1925) in functie. Binnen Zweden stapelde Balck invloedrijke posities op het gebied van sport en gymnastiek op elkaar.⁵² Internationaal was zijn invloed eveneens zeer groot. Niet zozeer vanwege zijn voorzitterschap van de ISU, meer nog door zijn status in de Olympische beweging.

Balck werd bij de oprichting in 1894 direct lid van het IOC en verwierf als secondant van Pierre de Coubertin een invloedrijke positie. Mede daardoor mocht Zweden in 1912 als gastland van de Olympische Spelen optreden.⁵³

Ook in hun opvattingen over de maatschappelijke betekenis van sport waren de verschillen tussen Balck en Mulier aanzienlijk. De militair Balck plaatste de ideologische waarde van sport in een smal kader van patriottisme. De Duitse sporthistoricus Molzberger noemt Balcks sportideologie zelfs eendimensionaal.⁵⁴ Sportbeoefening en de ontwikkeling van fysieke kracht zorgden volgens Balck voor een strijdbare geest, morele kracht en eergevoel.⁵⁵ De sportideologie die Mulier uitdroeg was visionair en consistent, zij het ook wijdlopig en idealistisch. Hij legde verbanden met verschijnselen als industrialisatie, verstedelijking, volksonderwijs en (vooral) nationalisme.

Mogelijk beschikte Mulier niet over de bestuurlijke competentie om zoveel verschillende partijen en uiteenlopende belangen te verenigen. Als hij bestuurlijke macht in handen kreeg, gaf hij deze steeds binnen twee jaar ook weer uit handen. Mulier was vermoedelijk sterker in het uitwerken en voorleggen van ideeën dan in de uitvoering ervan. Zijn kracht was eerder inspiratie dan organisatie en zijn gezag was eerder charismatisch dan rationeel. In de samenwerking met andere sportbestuurders wist hij in een pioniersfase of in tijden van crisis anderen snel te overtuigen van zijn visie. Het alledaagse bestuurswerk dat verwezenlijking van zijn ideeën vereiste, liet hij liever aan anderen over. Dit maakte het lastig om een sportbond langdurig te regeren, maar bood tegelijkertijd de mogelijkheid om als ambtloos buitenstaander invloed te blijven uitoefenen.

VOETBAL ALS PUBLIEKSVERMAAK

Na het neerleggen van zijn voorzitterschap van de NVAB in het voorjaar van 1892 (vlak voor aanvang van de sporttentoonstelling), bleef Mulier zich intensief bemoeien met kwesties binnen die bond. Hij deed dat als afgevaardigde van HFC tijdens bondsvergaderingen, maar evenzeer als polemist in de kolommen van *De Nederlandsche Sport*. Niet iedereen interesseerde zich voor zijn opinies, die in een enkel geval zelfs werden gehoond, maar er waren ook vele bewonderaars onder de actieve leden van de voetbal- en atletiekbond. De kwesties in de bond volgden elkaar snel op, omdat voetbal na 1890 snel groeide en in de grote steden uitgroeide tot een publieksvermaak. Muliers betrokkenheid bij de bond was tweeledig. Hij behartigde enerzijds de belangen van zijn club HFC en stond tussen de andere clubs die met fanatisme streden om de kampioenstitel. Anderzijds wilde hij die clubbelangen overstijgen en als geweten van het Nederlandse voetbal de spelethiek van de bond blijven bepalen.

HFC Kampioenen!

Tussen de bestuurlijke beslommeringen van de Schaatsunie door – waarbij Mulier te maken had met aanzienlijke heren van middelbare leeftijd als Barnaart, Cunningham en Balck – stond hij in de wintermaanden nog bijna wekelijks op het voetbalveld. Mulier was bijna dertig jaar oud maar gaf het spel nog niet op. Met HFC streed hij fanatiek om de kampioenstitel, waarbij het Amsterdamse RAP en HVV uit Den Haag de belangrijkste concurrenten waren. Tot aan de bestuurstafel bekampten zij elkaar om zich kampioen te kunnen noemen.⁵⁶

In het seizoen 1892-1893 deed HFC er alles aan om de titel te behalen. Voor de winterstop speelden zij nauwelijks wedstrijden. De Haarlemmers moesten de achterstand compenseren in de laatste weken van het seizoen. Dat lukte onder meer tegen HVV op een onbespeelbaar veld aan de Kleverlaan, begin maart. Verslaggever en HVV-lid J.W.G. Coops was van mening dat die wedstrijd nooit gespeeld had mogen worden, op een veld dat

in den winter een modderpoel moet worden, zoodra er bij regenachtig weder op wordt gespeeld, dat doorsneden is door een tweetal greppels, die l.l. Zondag het voorkomen hadden van smalle slooten, en dat, wil men het veld breed genoeg nemen, een werkelijke sloot tot touchline krijgt.⁵⁷

De Haarlemmers wonnen de toss en konden met harde wind in de rug beginnen. Zij scoorden vijf goals voor rust, waarvan de laatste viel terwijl de Haagse verdediging al op weg was naar de kleedkamer. In de rust en de tweede helft regende het hard en werden de plassen op het veld nog dieper. Enkele Hagenaars moesten de wedstrijd staken. Uiteindelijk speelde HVV met acht. HFC scoorde nog drie doelpunten en verzoeken om de wedstrijd stil te leggen werden niet ingewilligd. HVV diende protest in tegen het veld, uitspelen van de wedstrijd en goal nummer vijf. Coops was vergramd.

[Voetbal wordt] corvee wanneer het kostbaarste kleinood, den mensch gegeven, de gezondheid er aan ten offer moet worden gebracht. Dat in Engeland de professionals – beambten van ‘limited companies’ – het er voor over moeten hebben, en moeten spelen ten pleziere der betalende toeschouwers op de ‘covered stands’, het is te begrijpen, maar te betreuren is het tevens, dat een amusement zoo kan ontaarden. Het spelen van wedstrijden voor een

competitie, onder allerlei beperkende en dwingende bepalingen, doet het genoeg er grotendeels afgaan.⁵⁸

Niet alleen de Hagenaars misgunden HFC de titel. Ook RAP vond dat de Haarlemmers zich ten onrechte kampioen noemden. Zij speelden een wedstrijd minder, maar hadden evenzeer geprobeerd een volledige competitie uit te spelen. Alleen het Rotterdamse Victoria (de zwakke broeder uit de competitie) wilde niet meer naar Amsterdam komen.

Het fanatisme van spelers en clubleiding sloeg over op het publiek. De rivaliteit tussen clubs ging gelijk op met een flinke toeloop van aanhangers, waarbij vooral het gedrag van de jonge jeugd zorgwekkend was voor de voetballers van het eerste uur. Dat gebeurde overigens ook bij cricketwedstrijden. Rood en Wit betaalde in 1887 70 cent per middag voor politietoezicht om op zaterdag en zondag 'den last van het volk op het cricketveld' te beteugelen.⁵⁹ Ook HFC probeerde de aanwezigheid van jonge enthousiastelingen te reguleren. In het voorjaar van 1890 speelde de club op een terrein voor de Haarlemse kazerne, waarvan 'een groot aantal jeugdige sportliefhebbers' werd geweerd.⁶⁰ Volgens de iets oudere voetballiefhebbers was wangedrag langs de lijn een direct gevolg van het samendrommen van grote groepen jonge scholieren.

De publieke belangstelling had ook tot gevolg dat spelers een heldenstatus verwierven. Reeds in de jaren negentig konden sommigen hiervan de revenuen plukken. P. Drooglever Fortuijn verwees hiernaar in juni 1893 in een afscheidsartikel voor C.A. Schuld, vanaf het ontstaan van de club keeper van de Rotterdamsche C&FC. Nu hij ermee stopte miste hij de kans 'peet te worden van sporttabletten of geurige havanna's, wat tegenwoordig meer en meer gewoonte schijnt te worden. Ik geloof echter niet, dat hij op 't peetschap erg verzot zou zijn.'⁶¹ In tegenstelling tot Mulier waren de meeste spelers van het eerste uur al afgehaakt wegens studieverplichtingen of uit weerszin tegen het reizen. Het paste ook niet bij de statuur van burgerman om in clubtenu over het sportveld te rennen. Iemand als J.E. Stok (HVV) viel ten prooi aan melancholie als hij aan zijn voetbaljaren terug dacht, aan de vervoering, de dromen die de grote wedstrijden los hadden gemaakt in zijn jongenshoofd.

Ik was dan een beroemd voetballer, en, hoe weet ik niet, maar hoog trilden mijne schoten de lucht in, onmogelijk hoog! Ik ving ze weer op, zoo maar (...) passeerend een ieder, uitwijkend, prachtig drijvend, en vlug, heerlijk vlug. Ze vielen allen neer, ik bleef staan. (...) Waar is die tijd heengegaan, en hoe? Waarom heb ik niet later

Elftalfoto HFC uit 1894. Staand, centraal: Mulier.

mogen neerschrijven, dat waartoe ik drang gevoelde? Waarom zie ik alles zoo anders, zoo meer logisch nu, en moet ik mij herinneren zooals ik datzelfde eens zag? Begin ik ouder en wijzer te worden, kalmer en beredeneerder? Word ik meer 'meneer'?⁶²

Terwijl Stok met weemoed zijn voetbaljeugd herdacht, was Mulier dus nog volop in actie. Hij zou zijn leven lang ageren tegen de burgerlijke bedaardheid en na zijn vijftigste nog spelen in een veteranenelftal van HVV. HFC was het seizoen 1894-1895 met ongewoon succes begonnen. Het was gebruikelijk dat de ploeg de eerste wedstrijden verprutste en na de winter onverslaanbaar werd. Nu werden de eerste vier wedstrijden gewonnen met een doelsaldo van 24-3, Mulier stond steeds in de spits. De ongebruikelijke scherpste kan te maken hebben gehad met de voorbereiding van veel spelers op de grote HFC-atletiekwedstrijd, begin oktober. Het verslag van een oefenwedstrijd tegen RAP (met 'Dr. Gorter', die evenmin genoeg kreeg van de sport) spreekt in ieder geval van 'hardloopersmanie' onder de HFC'ers.⁶³ De verbeterde accommodatie in Heemstede, die in 1893 was betrokken, droeg zeker bij tot het succes. De club van Mulier had er na bemiddeling van de burgemeester van

Heemstede, J. Ph. Dolleman drie speelvelden ter beschikking. Daarin was veel tijd, geld en moeite geïnvesteerd.

Begin december liep het toch mis tegen RAP, op een modderig veld in het Amsterdamse Oosterpark. *De Athleet* veronderstelde dat HFC verwend geraakt was door het eigen goede veld en niet meer gewend was aan een dras-sige ondergrond. Het werd 5-1 en omdat RAP nog weinig succes had beleefd waren de Amsterdamse toeschouwers vrij uitgelaten, ‘natuurlijk, maar minder natuurlijk waren de kreten en het gefluit, dat enkele Haarlemsche spelers ten deel viel.’⁶⁴ Ook *DNS* klaagde over het gedrag van het Amsterdamse publiek, ‘dat meters ver in het veld dringt, spelers lastig valt en op onhebbelijke wijze zijne aanwezigheid verkondigt.’⁶⁵ In Rotterdam leed HFC nog een nederlaag tegen Sparta, met 4-2. Winst was er op 17 maart tegen HVV op het Malieveld: 1-2. Met linten werd een veld afgezet ‘en een zestal glimmende helmen van rijksordehouders zijn “malerisch” langs de grenzen opgesteld.’⁶⁶

Omdat Sparta en HVV meer punten verspeelden, kon HFC de titel een week later behalen in de thuiswedstrijd tegen aartsrivaal RAP.

De wind blies langs hun kuiten en de regen drenkte hun haren, maar dit schrikte hen niet af en zij stonden op het eeuwig droog blijvende Heemsteedsche veld, omgeven door een kleine schare toeschouwers, zich kalm houdende met het oog op de Zondagsrust, zooals een proclamatie aan de tribune gespijkerd, verlangde.⁶⁷

Voor rust (met de wind mee) nam HFC een voorsprong van 2-0. In de tweede helft waaide het nog harder, maar het Haarlemse middenveld hield RAP tegen en back Schorer speelde ‘met een bewonderenswaardige, onvervalschte Hollandsche bedaardheid.’ Eén goal maakte RAP nog en daarmee was HFC kampioen.

Er was in 1895 dubbel feest in Haarlem, want in mei organiseerde de landskampioen hardloophwedstrijden ter herdenking van het 15-jarig bestaan. ‘s Avonds was er diner en “smoking concert”. Behalve de leden van HFC werden Rood en Wit, de NVAB en de Haarlemsche Velocipède Club vertegenwoordigd. ‘De heer Mulier gaf een overzicht van HFC’s werkzaamheden gedurende de afgelopen 15 jaren en bevestigde tevens de geruchten, dat hij zou aftreden als president-captain der HFC.’⁶⁸ De club zou na Muliers vertrek binnen enkele jaren langs de rand van de afgrond gaan. Velen legden een direct verband met het wegvallen van Mulier als aanvoerder en animator. Ook Gerth van Wijk, voorman van de stedelijke concurrent HFC Haarlem, zag hierin de verklaring:

‘De oorzaak van den val der HFC is m.i. volkomen te wijten aan het veel geroemde veld te Heemstede. Den heer Mulier was het, dankzij zijne energie en overwegende invloed op de jongeren, mogelijk, de voetbalspelers zo ver van de stad bijeen te brengen. Zijne opvolgers hebben echter nooit kunnen bewerken dat er geoefend werd.’⁶⁹

De Captain

Elke club die onvoldoende jonge spelers aantrok was gedoemd af te sterven. Oudere leden verlieten de stad voor studie, werk of de koloniën en velen hadden helemaal geen tijd meer voor sport. Volgens Mulier hadden de aanvoerders, de ‘kapiteins der Clubs’, een belangrijke verantwoordelijkheid voor de aanwas van jonge leden. Zij namen die taak te weinig serieus en de vele zieltogende cricketclubs in de jaren negentig waren hiervan het gevolg. Oudere spelers waren teveel met zichzelf bezig en spraken te weinig met de jongere spelers op de club. Het was hun taak ‘hen op te wekken vriendjes te werven en zoo zij hem antwoorden: “Zijn papa wil het niet!” desnoods dien papa eens een briefje te schrijven, of te trachten hem te spreken te krijgen.’⁷⁰

Bij HFC én Rood en Wit bracht Mulier deze overtuiging in praktijk, getuige zijn pleidooi voor het oprichten van juniorenafdelingen:

Deze jongens tusschen de 11 en 16 jaar, zijn allen aspirant-leden der C.C. Rood en Wit, doch spelen onder leiding van en somtijds zamen met de Haarlemsche Football Club. Dat zulke kleine kereltjes tegen

‘De spil van het XI’

veel oudere en grootere lui, zooals b.v. van Achilles, goals behalen in een wedstrijd, zegt meer dan ellenlange betoogen. (...) Dit zijn de eerste vruchten van onze bemoeingen voor het voetbal hier te lande, en het is een verblijdend teeken te noemen, dat dergelijke jongens reeds zoo terdege met het spel vertrouwd zijn. Hier kunnen we dan ook met het volste recht van eene tweede categorie van spelers spreken; immers, moesten wij het spel eerst leeren, terwijl zij het reeds op hun 12^e jaar kennen en zich bovendien met ons oefenen. Nog eenige jaren en een Hollandsch elftal steekt het kanaal over, ik ben er zeker van. Laten Nederlandsche clubs dergelijke onderafdeelingen vormen; zij zullen er plezier van beleven, gelijk wij thans doen.⁷¹

De aanvoerder bepaalde ook de elftalopstelling en de wedstrijd tactiek. Mulier had in het bijzonder aandacht voor de communicatie tussen zijn spelers. Bij het nemen van vrije trappen (uitsluitend indirect in die tijd) had HFC codes afgesproken om te bepalen welke schutter in stelling werd gebracht. Een elftalaanvoerder moest wel als absoluut leider door zijn spelers worden gehoorzaamd. Anderen konden zich tijdens de wedstrijd niet met de te nemen beslissingen bemoeien of steeds ideeën en opmerkingen rondbazuinen. Deze onderworpenheid viel alleen een aanvoerder ten deel die geliefd was.

Niet hij, die op een wedstrijd raast en tiert en elke fout door een over het gansche veld en daar buiten verstaanbare uitbrander bestraft, is degene die macht heeft over zijn XI. Om met een XI te kunnen doen wat men wil, is een eigenaardig overwicht noodig, waarvoor ik geen recept kan geven. Maakt u bemind, weest gestreng, doch steeds met het doel te onderwijzen en deel uwe berispingen hoofdzakelijk bij de onderlingen oefeningen uit. Weest steeds beleefd, ook tegen de jongsten van uw XI en 'als het er op aan komt' om alles uit uw XI te halen zal een enkel krachtig woord, een blik, eenforsch gesproken 'Nou, lui, zet er alles op, het gaat er om!' genoeg zijn om hen allen te bezielen.⁷²

Volgens de verslaggever van HFC-Victoria was Mulier zelf het toonbeeld van dat type aanvoerder. 'In Mulier heeft de Haarlemsche F.C. een captain, die uit zijn XI tal weet te halen, wat er uit te halen is, die niettegenstaande alle rampspoeden door zijn goed voorbeeld een feu sacré aan de verzwakte gelederen weet in te boezemen en daardoor de Haarlemsche voor de sterkste clubs tot een gevaarlijken tegenstander maakt.'⁷³

Muliers geliefde leider wist zijn spelers niet alleen te motiveren en inspireren, maar ook te fatsoeneren. Sport was voor alles een wondermiddel voor de vorming van de jeugd. Niet iedere speler was van huis uit beleefd en het speelveld was bij uitstek geschikt voor het bijbrengen van respect en welvoegelijkheid.

Bij een wedstrijd tusschen fatsoenlijke menschen komen geen quaesties voor, edoch ontmoet men dikwerf menschen, wien het voorrecht niet te beurt viel een goede opvoeding van hunne ouders te ontvangen. Met dezulken zijn quaesties, ontstaan door onbetamelijke gezegden aan de orde van de dag. Voor een man van beschaving zijn deze hoogst onaangenaam, daar zij feitelijk beneden zijne aandacht zijn.⁷⁴

De aanvoerder moet in zo'n geval onmiddellijk ingrijpen, de zaak sussen en vlot trekken. Deze kwaliteiten kwamen volgens Mulier samen in de persoon van Herman Gorter.⁷⁵ Hij vertelde niet waarom juist hij zijn ideaal belichaamde, maar uit een kenschets door Kick Schröder blijkt wat Mulier bedoelde. 'Men zou Gorter de "vader van het Amsterdamsche cricket" kunnen noemen. (...) Gorter had vooral oog voor de jongere spelers uit de vele kleine clubs die toen achter het Rijksmuseum speelden en hij was degene die ons behoorlijk vooruit spelen leerde en de geheime knepen van het bowlen.'⁷⁶ Schröder was zes jaar jonger dan Gorter en speelde bij R.U.N. cricket met hem en zij voetbalden samen bij R.A.P.

Mulier slaagde niet volledig in het laten internaliseren van fatsoensregels door zijn clubleden. Zijn berispingen bleven noodzakelijk. In een thuiswedstrijd tegen HVV riepen de Haarlemse verdedigers voortdurend: 'tackelen! tackelen! Dit was verre van nodig, omdat men er toch reeds vrijgevig genoeg mede was, en de toeschouwers lieten het ook niet ontbreken aan aanwijzingen daaromtrent.'⁷⁷ De gebruikelijke *three cheers* werden bij Victoria-HFC in maart 1894 zelfs niet beantwoord. De Rotterdammers, met de latere minister J. Kan in de gelederen, hadden daarin geen trek na het uitzonderlijk grove spel van enkele Haarlemmers. Vooral half-back Dolleman maakte het bont. Verslaggever B.J. Zuyderhoff vond hem een woesteling en meende dat scheidsrechters moesten ingrijpen tegen zulk spel, want anders was 'men zijn leven niet zeker.'⁷⁸

Als Muliers bemiddeling niet nodig was geweest spraken de verslagen van een 'verstandhouding à la HFC-RAP.'⁷⁹ Nergens klonken de *three cheers for...* zo luid als na deze confrontaties. Ook hieruit spreekt overeenstemming tussen

het bewind van de aanvoerders Mulier en Gorter. Het ging er nochtans hard aan toe tussen de Haarlemmers en Amsterdammers. In de kampioenswedstrijd van 1895 was HFC voortdurend in de aanval. 'Geen beter middel wetende om het gevaar af te wenden, treedt RAP's achterhoede een weinig woest op, waardoor o.a. O. Menten een trap krijgt van Schröder op eene minder aangepaste plaats, hetgeen diens strijdlust opwekt tot schrik van den delinquent, die fluks scheidsrechtelijke hulp inroept, wat Menten eene waarschuwing kost.'⁸⁰

Avonturier Apie Prins schetste in zijn memoires *Ik ga m'n eige baan* een incident uit Muliers spelersloopbaan waarin hij gezag kwijt raakte. Hij speelde in zijn gymnasiumjaren voor HFC en herinnerde zich een burlesk voorval dat hij als kleine jongen meemaakte.

[Pim] had een dun hemelsblauw zijden voetbalbroekje dat we hem allemaal benijdden, maar het had ook zijn nadelen. Op een keer dat hij de bal had en langs de lijn vloog, scheurde het en schoot zijn pie-meltje eruit tot grote vreugde van de junioren die langs de lijn achter de afzetting stonden en tot grote consternatie van anderen. Pim, Pim!' werd er van alle kanten geroepen, maar Pim rende door of z'n leven er van af hing tot hij een voorzet gaf die even te ver aankwam, net op de lat. Achter! Toen kwam hij tot bezinning en merkte het. Hij holde het veld af naar het hokje en Wijn van Waveren hem achterna. De wedstrijd werd onderbroken tot hij een ander broekje aangetrokken had, maar Wijn had de grootste moeite hem mee te tronen. Toen hij weer op het veld kwam, kreeg hij een ovatie van de jongeren.⁸¹

Jan Feith: een discipel?

Eén van de jonge spelers bij HFC die Mulier het meest na aan het hart heeft gelegen is jhr. Jan Feith. Feiths vader Pieter Rutger Feith was vice-president van de Hoge Raad en zijn jongere broer Constant Feith was na de eeuwwisseling één van de sterspelers van HVV. In dit juristengeslacht viel Jan Feith op door zijn gebrekkige prestaties op school. Als twaalfjarige kwam hij naar Haarlem om daar de vermaarde HBS te volgen. Hij werd opgenomen in het gezin van één van de leraren, mr. F.A. de Graaff. Feith omschreef het als 'een deftige en hartelijke familie, waar meer onevenwichtige jongens van m'n lastig slag gefatsoeneerd moesten worden.'⁸² Feith werd lid van HFC en deed daarnaast aan atletiek, schaatsen en wielrennen.

Behalve in het Haarlemse sportleven was hij ook geïnteresseerd in toneel. Met enkele mede-leerlingen richtte hij de toneelvereniging 'Advendo' op.

‘Advendo betekende “Aangenaam door vermaak en nuttig door ontspanning”. Eén van de leraren moet ooit hebben gemompeld: “Aan de vlegels en nietsdoeners opgedragen.”’⁸³ Zijn Haarlemse HBS-tijd kreeg een fictieve beschrijving in het jongensboek *Uit Piet’s vlegeljaren* (1906). In Willem Maas, de aanvoerder van het elftal van hoofdpersoon Piet Schaller, is Willem Mulier te herkennen. ‘Maas is een kalme, rustige jongen die Piet feliciteert voor het winnende doelpunt met de woorden: “Kranig, old chap! Kranig.” (...) Later schreef Feith over Mulier: ‘Mijn idool was de captain van ons “eerste”, de onovertreffelijke sport-pedagoog “meneer” Mulier, later verkameraadschap-pelijkt tot de meer familiale “vriend” Pim.’⁸⁴

Net als Mulier behaalde Feith weinig succes op school, want na vier jaar moest hij de HBS en Haarlem verlaten. Op 6 juli 1891 verruilde Feith Haarlem voor Amsterdam. De bijzondere band tussen Mulier en Feith blijkt uit het overweldigende ceremonieel waarmee het vertrek werd opgeluisterd.

Te circa 8 uur werd hij afgehaald met open rijtuigen, waarin de commissie op waardige doch losse wijze plaats nam. Precies te 8 uur 5 min. verscheen de heer F. op het bordes zijner woning, inspecteerde de eerewacht van circa 20 wielrijders, en reed, van dit escorte vergezeld, naar het station, alwaar de stoet te 8.30 aankwam. De geestdrift in de gemeente was groot. In de wachtkamer was het buffet op de gewone wijze versierd. Nadat de commandant der eerewacht door ZEd. was gecomplimenteerd over de houding der troepen, behaagde het den jubilaris enkele personen in zijne nabijheid te roepen, waarna ververschingen werden rondgediend. Nadat de politie op het perron de noodige ruimte had gemaakt, nam de heer F. in eenige welwillende woorden van zijne sportvrienden afscheid, hetwelk bloothoofds en staande werd aangehoord. Terwijl circa 100 man eerewacht aan de westzijde van het perron en haie stonden opgesteld, stoomde de heer F., in den daartoe bestemde waggon van trein No. 45, langzaam uit het gezicht, onder het onafgebroken Hoezee-geroep der vele belangstellenden.⁸⁵

Jan Feith werd later een zeer populaire journalist (*Algemeen Handelsblad*, *De Kampioen*), toneelschrijver, kinderboekenschrijver en auteur van een grote stapel populaire non-fictie.⁸⁶ Tussen 1911 en 1921 was Feith voorzitter van de KNLTB, waarin hij de genootschapscultuur weer tot leven wekte en daardoor clubs interesseerde voor de bond.

Elftalfoto HFC, ca. 1889. Mulier centraal op de voorgrond, met aan zijn linkerkant Jan Feith.

Dat door het leeftijdsverschil de afstand tussen Mulier en spelers in de leeftijd van Jan Feith was gegroeid, blijkt uit discussies van later datum over toelating tot een Haarlems reüniegezelschap. De ‘oud-Haarlemsche jongelui’ streefden naar een jaarlijkse bijeenkomst voor ‘eenige lieden van H.B.S., Gymnasium enz. die te Haarlem in ong. 1893 de schoolbanken verlieten en die elkaar onderling goed kenden.’ Ouderen zoals Mulier waren daarbij niet welkom omdat dan ‘intimiteit’ verloren zou gaan. ‘Dit zijn geen O.H. [Oud-Haarlemmers] van uw of mijn tijd en dat wordt een vervelend “gemijnheer”. (...) Dan vervallen wij in Pleyte, Mulier, Heil etc., al die tijdgenooten, waarmee wij niet veel omgang hadden.’¹⁸⁷ Overigens zou juist Feith proberen ook de generatie-Mulier te laten toetreden. In zijn aanmelding schreef hij: ‘Wordt onze kring eindelyk eens wat uitgebreid tot meerdere tijdgenooten uit vroegere Haarlemsche knaljaren?’¹⁸⁸

Altijd kon Mulier op Feith vertrouwen als hij organisatorische steun of publiciteit nodig had. Feith droeg bijvoorbeeld bij aan de uitstraling en het bereik van de eerste Elfstedentocht in 1909, door als participerende ster-reporter kolommen vol te schrijven in het *Algemeen Handelsblad*.

De eerste oranjegoal

Bij alle waarachtige en verzonnen verdiensten die Mulier zijn toegeschreven, is er één bijzondere onopgemerkt gebleven: hij scoorde op 10 april 1894 het eerste oranjedoelpunt. Niet in een officiële interland, want de tegenstander was een samenraapsel van vijf spelers uit Sheffield, drie uit Maidstone, aangevuld met drie RAP-penaars, onder de noemer Maidstone FC. Wel vertegenwoordigde hij de Nederlandsche Voetbal en Athletiek Bond. De wedstrijd vond plaats op het HFC-terrein in Heemstede en voor de gelegenheid waren de Haarlemse scholen gesloten. 'De jeugd stroomde bijgevolg naar binnen en sleepte heel wat vrouwelijk schoons en mannelijke fierheid met zich mede door het hekje.'⁸⁹ DNS spreekt bij 480 toeschouwers van een talrijk publiek.⁹⁰ 'De vaderlandsche harten zwellen van vreugde en ontzag als de Haarlemsche voorhoede opdringt en Mulier den bal met een vlug schot langs den Engelschen keeper zendt.'⁹¹ Mulier maakte ook de derde goal en "Nederland" won met 4-3. Kampioensploeg RAP had een dag eerder de Engelse gasten al met 5-1 van het veld gespeeld.

De wedstrijd tegen Maidstone vervulde een door Mulier reeds lang gekoesterde wens. Al voor de oprichting van de NVAB (november 1889) wilde hij met een elftal naar het buitenland. In Keulen werd in die zomer een grote sporttentoonstelling gehouden. Het Nederlandse bedrijf De Gruijter was vertegenwoordigd en had Herman Gorter belast met de organisatie van een cricketduel, dat door de slechte ondergrond niet kon doorgaan. Een voetbalwedstrijd was wel mogelijk volgens Gorter.⁹² Mulier gaf zich hiervoor op met enkele HFC'ers maar kreeg ondanks een campagne in *Het Sportblad* en de belofte van f12 reisvergoeding geen team bij elkaar. De eerste Nederland - Duitsland liep stuk op onderschatting van de tegenstander. 'Wat hebben we eraan te Keulen te gaan spelen, waar niemand het spel kent; we kunnen die wedstrijd even goed te Den Haag of elders houden.'⁹³

Ontmoedigd was Mulier niet, want dadelijk ontvouwde hij plannen voor een overtocht naar Engeland. Er was contact met clubs in de omgeving van Londen, Manchester en Edinburgh. Maar er was nog geen sprake van concrete plannen. 'De heer Webber toch, gaf ons de raad eerst een elftal hier over te laten komen en dan eens te zien, hoe onze krachten zich verhouden.' Webber wilde zelf wel komen rond de jaarwisseling. 'Oefenen dus! spelers van Rotterdam, Haarlem en Amsterdam! en laten we hopen, dat onze wensch om ook eens tegen old Engeland het leer in beweging te mogen brengen, ditmaal zullen slagen.'⁹⁴ Maar Webber kwam niet, evenmin als een andere Engelse kennis van Mulier, A.H. Sharman in 1890 of de Barnes FC in 1891.

Bij de aankondiging van dit laatste tourelftal was het vertrouwen in Mulier als *matchmaker* nagenoeg verdwenen.⁹⁵

Internationale voetbalcontacten kwamen wel tot stand op clubniveau. Het Rotterdamse Concordia speelde in 1890 in Breda tegen FC Antwerp en Sparta was nog doortastender. Het regelde in 1893 zijn eigen Engelse tegenstander: Harwich & Parkeston FC. Mulier verzocht de Rotterdamse club in een ledenvergadering van de Bond 'zooveel mogelijk met de Bond samen te werken, wanneer Sparta weer Engelsche gasten krijgt.'⁹⁶ Een jaar later gebeurde dat toen Felixstowe bij Sparta op bezoek was. Eindelijk werd een Bondselftal tegen Engelse spelers in het veld gebracht. Zonder Mulier werd de wedstrijd verloren met 1-0. Daardoor kon Pim twee maanden later in Heemstede tegen Maidstone FC de eerste Bondselftal-goal maken. Sparta probeerde in 1896 ook met een andere Engelse attractie publiek aan te trekken: de British Ladies Football Club.

Voetbal als mannelijk domein

Op 23 maart 1895 speelde de British Ladies Football Club haar eerste (onderlinge) wedstrijd in Londen, aangevoerd door de feministe Nettie Honeyball.⁹⁷ Zij wilde demonstrenen dat vrouwen op alle terreinen tot hetzelfde in staat waren als mannen en droomde van actieve politieke participatie door Engelse vrouwen.⁹⁸ De 'ladies-footballmatch' trok tegen de 10.000 geïnteresseerden. Er was voorafgaand aan de wedstrijd gespeculeerd over voetbalsters die de bal met hoog geheven been weg zouden schoppen. Dit denkbeeld was onweersaanbaar en anderhalf uur voor aanvang stond het veld vol toeschouwers. Toen de wedstrijd begon klonk er 'een hartverheffend en hartroerend gehuil, geaccompagneerd door imitatie damesgezing en gegil, dat gedurende de geheele match niet ophield.'⁹⁹ *De Athleet* plaatste beweringen van de denigrerende verslagen uit Engeland. Het spelniveau stond gelijk aan dat van kleine kinderen en de eerste goal viel door de zorg van *Souths* keepster voor haar. De aanvalsters waren 'van een kolossaale beenigheid', één speelster had het uiterlijk van een verkoopster van 'visch of sinaasappelen' en Nettie Honeyball 'heeft iets van een vrijevrouwenvereenigingsgezicht'.¹⁰⁰

Dit Engelse kassucces wilde Sparta een jaar later evenaren en de British Ladies Football Club werd uitgenodigd om in Rotterdam te spelen. Deze wedstrijd stuitte op een luid protest en werd verboden door het bondsbestuur. Het evenement was schadelijk voor de goede naam van het voetbalspel en daarom strijdig met artikel 1b van de NVB-statuten.¹⁰¹ Mulier onderschreef de ban volledig. Ook hij vreesde voor reputatieschade. 'De zaak die wij voor staan, is een zaak van belang voor de opvoeding en een bondgenoot van de

intellectuele vorming van ons volk. Daarmede kunnen dergelijke vertooningen niets gemeen hebben. Zij doen ons streven afbreuk. Laat vrouwen een ander spel spelen en in ieder geval onderling spelen. Gemengd spel als dit, behoort niet in onze Nederlandsche sportwereld thuis.’¹⁰² Hoewel Mulier zich herhaaldelijk en overtuigend uitsprak voor sportieve speelruimte voor meisjes en vrouwen, was ook voor hem die ruimte begrensd.

Mulier sloot vrouwen uit van voetbal, maar daarmee was deze sport voor hem nog niet het summum van mannelijkheid. Dat was het in Nederland nauwelijks bekende Rugby Union. Deze spelvariant ontwikkelde zich parallel aan het voetbal. Oud-leerlingen uit een andere kostschooltraditie, Old-Rugbeians en Old-Marlburians, gaven hieraan leiding. Het betrof mannen die geen concessies wilden doen aan hun kostschooltraditie – voetbal leek op het spel van Harrow en Eton – of aan de mannelijke waarden van het spel. De scheiding voltrok zich naar aanleiding van de discussie over het toestaan van het trappen van tegenstanders (*hacking*) tijdens het spel. Eén van de hoofdrolspelers in dit proces, F.W. Campbell, beweerde dat het voetballers aan mannelijke moed ontbrak en dat zelfs de weke Fransen met een weekje training dit spel zouden kunnen winnen.¹⁰³ Aan het rugby van de Engelse elite en hogere middenklasse, ontleende Mulier een belangrijk deel van de *games ethic* die hij voorstond. Ook in Rugby Union waren ranglijstjes van clubs verdacht, was beroepsspel absoluut uitgesloten en diende het spel voornamelijk om het karakter van de mannelijke jeugd te vormen.

In een bespreking van *Athletiek & Voetbal* verbaasde H. Coops zich over de uitvoerige behandeling van deze sport in het boek.¹⁰⁴ In *Het Sportblad* schreef Mulier al eerder een instructief rugbyverhaal met een nostalgische sfeer. ‘All-Buiksloot’ en ‘FC Sport’ speelden tegen elkaar op een veld waar drie weken lang de regen op is neergedaald. Het regende nog en dit weerhield ‘verwijfden’ ervan de wedstrijd bij te wonen. De bal was als een ‘2 kilo zwaren brandemmer.’ De ‘zwarte forwards’ wisten in de scrummages wel raad met de diepe modder, ze zorgden ‘dat hunne voeten flink in de modder geplant waren, en geen sterveling die hen kon doen bewegen.’¹⁰⁵ Het spel, waarin moed voor tactiek en actie voor overleg gingen, roept herinneringen op bij de verteller, zelf ooit speler maar nu toeschouwer. Hij speelde zelf eens tegen All-Buiksloot. ‘Ik had het ongeluk iemands snijtanden door zijn keel te jagen. Hij werd er heel onprettig door, ik kon me dit toen niet begrijpen, want nietwaar, spel is spel?’

De onbehouwen en vlezige Buikslooters, lieten zich in deze wedstrijd

steeds bovenop hun tegenstander vallen, ook in scrummages. Eerst zetten ze hun gewicht in als dommekracht, om dan plotseling op te houden met duwen. De 'vroolijke Buikslooters' lieten zich dan bovenop hun omtuimelende tegenstanders vallen. 'Toen braken zij door, terwijl onze lui, die duimendik in de modder geheid waren, zich eerst met veel moeite loswerken moesten om dan op de been te klauteren.' Toch verwacht de verteller zelfbeheersing: 'Ik haat een man die zich boos maakt, speciaal in een spel.' Voor de Buikslooter die zijn zakdoek om een afgeschraapt scheenbeen verbond, heeft hij juist waardering: 'Ik zie het graag wanneer iemand zich flink houdt, vooral wanneer hij een spel speelt.' De vele gewelddadigheden, opstootjes en ruzies, het primitieve spel en de boosaardige hatelijkheden, namen het genoeg bij de verteller niet weg. Hij zag iets 'dat opweegt tegen geoeffendheid, tactiek, samenspel en kunst. Moed zag ik. Maar er zijn mensen, die in Rugby Union voetbal hoegenaamd niets kunnen zien; en met zulke mensen te discussiëren over mijn goddelijk spel is niets dan tijdverbeuzelen.'¹⁰⁶

Misschien was het omdat rugby hem herinnerde aan zijn kostschooldagen in Kent of aan het allereerste voetbalspel in de Koekamp. Wellicht speelde Muliers anglofilie een rol, maar hij wierp zich bewust op als protagonist van een kansloze zaak. In *Athletiek & Voetbal* probeerde hij de lezer te overtuigen door de getuigenissen van Engelse en Amerikaanse medici dat bij school- en universiteitswedstrijden geen ongevallen plaats vonden met blijvend lichamelijk letsel. Het gevaar lag besloten in de 'dorpsspelen, beroepsspelerswedstrijden en de ontmoetingen van werklieden en mijnwerkers.'¹⁰⁷

Mulier stond lange tijd volstrekt alleen in zijn waardering voor rugby. Er waren uitheemse spelers voor nodig om het spel in Nederland te laten aarden. Vanaf 1910 zochten ongeveer vijftig Zuid-Afrikaanse studenten uit Leiden, Utrecht, Amsterdam en Delft elkaar op om het spel te spelen. Tijdens de Eerste Wereldoorlog kwamen daar gevluchte Britse militairen bij die waren geïnterneerd in Scheveningen. Freule Daisy, de dochter van Arnoud van Bienen van de Groote Lindt, gaf als vice-presidente van het Haagse kantoor van de YMCA leiding aan de opvang van deze oorlogsgedetineerden. Ze verzorgde een mild regime en liet hen in de zomer cricket spelen op haar landgoed Clingendaal. In de wintermaanden werden daar rugbywedstrijden gehouden tegen de Zuid-Afrikaanse studenten. Deze associatie resulteerde in 1918 in de oprichting van de Delftse Studenten Rugby Club, die nog altijd bestaat. Tussen 1920 en 1923 was er zelfs even een nationale rugbybond.¹⁰⁸ In 1932 werd de huidige Nederlandse Rugbybond opgericht en enkele jaren later ontstond een nationale competitie.